

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ УЧИЛИЩ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ

У статті розкрито теоретичні питання психологічного супроводу навчально-виховного процесу в училищах професійної підготовки працівників міліції та проведено аналіз вже існуючих систем психологічного супроводження навчального процесу загалом.

Ключові слова: психологічний супровід, навчально-виховний процес, училище професійної підготовки працівників міліції, курсанти (слухачі).

В статье раскрыты теоретические вопросы психологического сопровождения учебно-воспитательного процесса в училищах профессиональной подготовки работников милиции и проведен анализ уже существующих систем психологического сопровождения учебного процесса вообще.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, учебно-воспитательный процесс, училище профессиональной подготовки работников милиции, курсанты (слушатели).

На сучасному етапі завдання розбудови в Україні демократичної правової держави зумовило пошук та впровадження якісно нових підходів до організації діяльності органів внутрішніх справ, які є невід'ємним елементом будь-якої країни. За останні роки значно зріс інтерес до таких питань, як зміцнення дисципліни і законності, впровадження нових форм і методів кадрової роботи, формування й закріплення професійного ядра. В рамках розгляду вище зазначених аспектів пріоритетним напрямом є здійснення психологічного супроводу навчально-виховного процесу в навчальних закладах МВС, у тому числі й в училищах професійної підготовки працівників міліції.

Варто зазначити, що певні аспекти оптимізації професійного становлення особистості правоохоронця розглядалися у наукових працях Д.О. Александрова, В.Г. Андросюка, В.І. Барка, С.М. Ірхіної, Ю.Б. Ірхіна, Л.І. Казміренко, В.П. Казміренка, С.Д. Максименка, В.С. Медведєва, В.В. Рибалки, О.В. Тімченка, О.П. Хохліної, О.В. Шаповалова, Ю.М. Швалба, Г.О. Юхновця, С.І. Яковенка та ін.

Розробкою питань кадрового управління персоналом в ОВС України займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як П. Айнсворт, О.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Є.Г. Запорожцева, О.В. Землянська, Я.Ю. Кондратьєв, М.В. Костицький, Є.Д. Лук'янчиков, О.М. Морозов, А.П.Москаленко, В.М. Синьов, О.М. Столяренко та ін. У дослідженнях цих авторів розглядаються різні аспекти, чинники й критерії професійної орієнтації та професійно-психологічного відбору, але питання, яке безпосередньо стосується психологічного супроводу навчально-виховного процесу в училищах професійної підготовки працівників міліції, не вивчалось.

Дослідженням проблеми психологічного супроводження та підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі займалися Ф.П. Березін, А.І. Василевський, Т.С. Воропаєва, Г.С. Костюк, К.Г. Марквардт, В.А. Моляк, А.Г. Мороз, О.М. Пехота, З.І. Слєпкань тощо.

Звертаємо увагу на те, що питання психологічного супроводження навчально-виховного процесу в училищах професійної підготовки працівників міліції (далі – УПППМ) із подальшим проходженням служби в ОВС України, до останнього часу майже не вивчалось. А тому ця проблема є актуальною сьогодні і потребує більш глибокого дослідження, а також розгляду як теоретичних, так і практичних аспектів для ефективного функціонування системи ОВС. Крім того, в системі кадрового забезпечення оперативно-службової діяльності ОВС України наразі не існує нормативно закріплених критеріїв психологічного супроводження навчально-виховного процесу в УПППМ.

Відтак, можемо говорити про те, що одним із відкритих та недосліджених є питання щодо організації та проведення психологічного супроводження працівників ОВС. У свою чергу, вирішення даної проблеми сприяло б психологічній готовності курсантів (слухачів) ефективно та якісно виконувати поставлені перед ними завдання.

Мета нашої статті полягає у розкритті теоретичних аспектів психологічного супроводження навчально-виховного процесу в училищах професійної підготовки працівників міліції та аналізі вже існуючих систем психологічного супроводження навчального процесу загалом.

Як ми вже зазначали, вивчення стану даної проблеми показало, що на практиці дослідженню психологічного супроводження навчально-виховного процесу приділяється недостатньо уваги. А тому, особливої важливості набувають питання визначення

індивідуально-психологічних характеристик, добору та підготовки працівників міліції, вдосконаленню організації роботи, створенню обстановки для адаптації молодих співробітників як у навчальних закладах, так і в практичних підрозділах.

Перш ніж перейти до розгляду окресленої нами проблеми, спочатку визначимо основні сутнісні характеристики навчально-виховного процесу, які безпосередньо потрібно враховувати при реалізації ефективного психологічного супроводження [2, с. 36-40].

Перш за все, вища школа передбачає оволодінням науковими знаннями і методами самої науки, що дає можливість поєднувати навчальну роботу курсантів (слухачів) із науковою. Разом із тим, це дозволяє формувати творчий підхід до вирішення поставлених завдань; засвоювати не просто суму знань, а й навички наукового пошуку, креативного мислення; прогнозувати розвиток науки, знати технологію впровадження її результатів у практику. Крім того, навчально-виховний процес потребує самостійної роботи курсантів (слухачів) та професійної спрямованості, що сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу та забезпечує високу ефективність їх майбутньої професійної діяльності.

Звідси витікає необхідність єдності та оптимального співвідношення теоретичної і практичної підготовки курсантів (слухачів), що, у свою чергу, забезпечить всебічний розвиток майбутнього спеціаліста.

Поряд із цим, сутнісною характеристикою навчально-виховного процесу є його гуманістична спрямованість, впровадження особистісного підходу як базової цінності, що визначає характер взаємодії між викладачем і курсантами (слухачами). Утвердження особистісного підходу передбачає створення оптимальних умов для розвитку та становлення всіх суб'єктів освітнього процесу. З огляду на зазначене, ефективність навчально-виховного процесу буде визначатися і врахуванням вікових та індивідуальних особливостей курсантів (слухачів).

Навчально-виховний процес забезпечує можливість здобуття особою знань, умінь і навичок у гуманітарній, соціальній, науково-природничій і технічній сферах; інтелектуального, морального, духовного, естетичного і фізичного розвитку особи, що сприяє формуванню знаючої, вмілої та вихованої особистості [3]. Зрозуміло, що для здійснення відмічених завдань, необхідне врахування індивідуально-психологічних особливостей особистості, що дозволить визначити відповідність наявних особистісних характеристик обраній професії, полегшити процес адаптації до нових умов та нового навчального колективу.

З урахуванням проаналізованих положень, можемо стверджувати, що навчально-виховний процес для реалізації поставлених завдань неможливий без психологічного супроводу. На нашу думку, суть психологічного супроводу навчально-виховного процесу можна визначити як комплекс заходів, що проводяться фахівцями-психологами з метою профвідбору, психологічної діагностики, виявлення та вивчення індивідуально-психологічних особливостей осіб, що зазнають труднощів у навчанні та адаптації, а також корекції їх функціонального стану і працездатності.

Структурним підрозділом, який забезпечує підготовку та проведення основних заходів психологічного супроводу навчального процесу, є служба психологічного забезпечення. Головним завданням служби при здійсненні психологічного супроводу навчально-виховного процесу є сприяння оптимізації діяльності окремих підрозділів та надання окремим курсантам (слухачам) та співробітникам допомоги у вирішенні особистісних проблем у навчальній та професійній діяльності.

З огляду на предмет нашого дослідження, розглянемо теоретичні аспекти навчально-виховного процесу училищ професійної підготовки працівників міліції. Перш за все хотілося б звернути увагу на те, що основним нормативним документом, який регулює цей процес, є Наказ МВС України від 28.07.2004 р. № 842 “Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України”. Згідно з положеннями даного наказу психологи училищ професійної підготовки працівників міліції з питань організації психологічного забезпечення підпорядковуються начальникам центрів практичної психології при ГУМВС, УМВС або підрозділам психологічного забезпечення вищих навчальних закладів МВС України відповідно до затвердженої штатної структури. У своїй діяльності користуються даним Положенням. А контроль за роботою, координацією та оцінками діяльності підрозділу психологічного забезпечення навчального закладу МВС України здійснює ЦПП при МВС України [5].

У цьому законі [5] зазначено, що заходи психологічного супроводу навчально-виховного процесу сприяють цілеспрямованому розкриттю і розвитку здібностей людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я та життя. Разом із тим, саме психологічне супроводу навчально-виховного процесу визначається як комплекс організаційних, психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на формування і розвиток у курсантів, слухачів вищих навчальних закладів МВС України

професійно важливих особистісних якостей і психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності.

Зрозуміло, що першим та основним питанням, вирішення якого дає можливість планувати подальшу роботу, є визначення мети та завдань діяльності, аналіз застосованості результатів у навчально-виховному процесі. Але при цьому потрібно враховувати той факт, що жодна мета у навчально-виховному процесі не може бути досягнута силами тільки психолога. Більше того, щоб психологічне супроводження було ефективним, воно повинно здійснюватися підрозділами психологічного забезпечення навчальних закладів МВС України в тісній взаємодії з командним та професорсько-викладацьким складом навчального закладу МВС України.

Метою психологічного супроводження навчально-виховного процесу є адаптація курсантів (слухачів) до умов навчальної і службової діяльності, сприяння їх професійному та особистісному становленню як висококваліфікованих фахівців, спроможних ефективно вирішувати покладені на них завдання та обов'язки [5].

Психологічний супровід навчально-виховного процесу перемінного складу в УПППМ здійснюється на підставі принципів системності та плановості, науковості, комплексності, об'єктивності, професіоналізму у діяльності та наукового обґрунтування практичних заходів, своєчасності та доступності, гуманізму та прогресивності розвитку психологічного забезпечення з урахуванням передового вітчизняного та зарубіжного досвіду [5].

Відповідно до Наказу № 842 "Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України" визначимо основні завдання психологічного супроводу навчально-виховного процесу саме в училищах професійної підготовки працівників міліції. Сюди відносимо:

- психологічний супровід роботи з курсантами (слухачами) училищ професійної підготовки працівників міліції;
- вибір стратегії і тактики психологічного впливу в ході навчально-виховного процесу, визначення психологічних завдань та відповідних методів, прийомів і засобів щодо формування професійно важливих якостей у курсантів (слухачів);
- впровадження в діяльність командного та професорсько-викладацького складу училищ професійної підготовки працівників міліції новітніх психолого-педагогічних технологій навчально-виховного процесу, формування у них умінь і навичок управління та кадрового менеджменту;

– визначення психологічних передумов успішності, забезпечення диференційованого підходу до курсантів (слухачів) із різними рівнями навчальних досягнень у навчально-виховному процесі та корегування зусиль професорсько-викладацького складу училищ професійної підготовки працівників міліції у напрямку поєднання навчання та виховання;

– сприяння професійній самоідентифікації та соціально-психологічній адаптованості курсантів (слухачів) до умов навчання в училищах професійної підготовки працівників міліції;

– забезпечення психологічної підготовленості курсантів (слухачів) до майбутньої професійної діяльності, формування у них психоемоційної стійкості до можливих фізичних та психологічних перевантажень у критичних, екстремальних ситуаціях та в складних умовах оперативно-службової діяльності;

– впровадження сучасних тренінгових технологій у навчально-виховний процес [5].

Відповідно до завдань, визначимо основні напрями роботи психологічного супроводження навчально-виховного процесу в училищах професійної підготовки працівників міліції. По-перше, на нашу думку, першим напрямом є професійно-психологічний відбір на навчання до УПППМ. Адже специфіка правоохоронної діяльності вимагає від кандидатів на службу спеціальної підготовки та наявності певних особистісних характеристик, які повинні відповідати професіограмі працівника міліції.

По-друге, ми вважаємо, що основою успішної навчальної діяльності є психологічна підтримка адаптації курсантів (слухачів) до умов служби відповідно до їх фаху та особистісних якостей. А тому одним із важливих завдань, яке стоїть перед психологом УПППМ є адаптація курсантів (слухачів) до умов навчання, що обумовлено, з одного боку, бурхливим розвитком науково-технічного прогресу, збільшенням навчального навантаження, а з іншого – зростанням вимог до комунікативних здібностей, можливостей психічної саморегуляції, рівня емоційної стійкості працівників міліції.

До основних труднощів в адаптації, на нашу думку, можна віднести високе навчальне навантаження, умови проживання та побуту, дисципліну, особливості взаємин у колективі. В умовах невідповідності навчального навантаження та функціональних резервів організму можливий розвиток дезадаптивних форм поведінки, що виявляються у зниженні мотивації до навчання та низькій успішності, відсутності або зниженні професійної спрямованості, підвищеній конфліктності, низькій дисциплінованості,

численних скаргах на стан здоров'я і погане самопочуття, курінні та алкоголізації. У такому разі із зазначеною категорією осіб необхідно проводити відповідну профілактичну та коригувальну роботу.

Наведені дані демонструють необхідність використання системи заходів психологічного супроводження навчальної діяльності курсантів УПППМ, яка враховує не тільки актуальні порушення професійної адаптації в "групі ризику", але й загальні закономірності розвитку професійно-важливих якостей у процесі навчання. То ж, як бачимо, крім первинної психопрофілактичної роботи, може набувати актуальності й психокорекційна робота.

По-друге, психологічний супровід навчально-виховного процесу на основі визначення особистісних характеристик кожного курсанта передбачає формування серед них резерву на висунення, а саме призначення на посади молодших командирів, що, в свою чергу, сприяє просуванню по службі та формує і підтримує мотивацію до навчання та професійної діяльності. Виходячи з цих положень, можна стверджувати, що одним із напрямів психологічного супроводу навчально-виховного процесу УПППМ є вивчення морально-психологічного клімату в структурних підрозділах, виявлення соціальних проблем об'єктивного чи суб'єктивного характеру, розробка за результатами цієї роботи відповідних рекомендацій. Звичайно, специфіка діяльності колективів працівників ОВС не схожа на інші і впливає на формування між-особистісних стосунків, що, у свою чергу, визначає специфічність соціально-психологічного клімату. Адже курсантський колектив УПППМ є одним із перших на шляху формування особистості працівника міліції та відповідного ставлення до професійної діяльності.

По-третє, виконання курсантами (слухачами) своїх службових обов'язків пов'язане із зростанням стресових дій, що, у свою чергу, призводить до формування різних станів психічної дезадаптації. Ці стани можуть бути потужними і багаторазовими, наприклад, застосування зброї, несення служби в екстремальних, психологічно напружених умовах. Зокрема, найбільш потужними, екстремальними стресорами є загроза власному життю, життю товаришів по службі, цивільних осіб, необхідність застосовувати зброю проти людей та інше. Тому можемо стверджувати, що важливим напрямом психологічного супроводу навчально-виховного процесу курсантів УПППМ є формування у співробітників та курсантів психологічної готовності до діяльності в екстремальних ситуаціях, позитивної мотивації до вибору безпечних технологій виконання

службових завдань, відповідального ставлення до дотримання правил безпеки у службовій діяльності.

По-четверте, психологічне супроводження навчально-виховного процесу УПППМ передбачає формування соціально-психологічної культури, розуміння значення психологічних знань в оптимізації процесу навчання й виховання, саморозвитку та самовдосконалення. Робота також спрямована на формування у курсантів загально-людських, національних, духовних цінностей в умовах особистісно зорієнтованої навчально-виховної системи, забезпечення різнобічного розвитку особистості. При цьому вирішуються завдання професійної адаптації курсантів УПППМ, розвитку індивідуальної творчої особистості, формування патріотичних почуттів, утвердження національної гідності; виховання та розвитку потреб у здоровому способі життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я, поєднання індивідуального і колективного виховання, забезпечення системи правової освіти.

І останнє, ХХІ століття – період інформатизації та комп'ютеризації, а тому вимагає більш новітніх форм та методів подачі та отримання навчальної інформації. У зв'язку із цим актуальності набирають тренінгові форми навчання, які орієнтовані не лише на засвоєння готових знань, а й забезпечують якісне формування здібностей людини, справляються з наростаючим потоком інформації, і на сьогодні визнаються найбільш ефективними інтерактивними методами навчання.

Хотілося б зазначити, що навчальний процес в УПППМ певним чином відрізняється від будь-якого навчально-виховного процесу інших відомчих навчальних закладів системи МВС, оскільки термін навчання значно скорочується і складає 3-6 місяців. А це, в свою чергу, веде до зменшення часу на адаптацію як до умов служби, так і до навчальної діяльності; до підвищення вимог та збільшення навантаження на курсантів (слухачів) УПППМ. Разом із цим підвищуються й вимоги при професійному відборі на навчання до УПППМ. Більше того, як зазначає С.М. Ірхіна [4], основні поняття, зміст і структура психології оперативно-службової діяльності працівників міліції з числа осіб рядового та молодшого начальницького складу обумовлюються приналежністю її до системи професійних стосунків “людина-людина”, яка, в свою чергу, формує відповідні вимоги оперативно-службової діяльності до професійно важливих індивідуально-психологічних особистісних якостей працівників міліції.

У зв'язку із цим навчально-виховному процесу в УПППМ потрібно приділяти більше уваги з боку психологічної служби. Але,

як ми вже зазначали єдиним нормативним документом, який регулює психологічний супровід навчально-виховного процесу в УПППМ, є наказ № 842 “Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України”, згідно з яким психологічне супроводження повинно здійснюватися на загальних засадах, не враховуючи при цьому визначені нами особливості навчально-виховного процесу в УПППМ. Відтак, ми вважаємо, що психологічне супроводження навчально-виховного процесу в УПППМ потребує реформації.

Отже, можемо зробити висновок, що психологічне супроводження навчально-виховного процесу УПППМ направлено на підвищення адаптаційного потенціалу та ефективності навчальної діяльності, формування і розвиток особистісних професійно важливих якостей, підвищення якості підготовки фахівців у цілому.

Для розробки комплексу заходів щодо оптимізації психологічного супроводу навчально-виховного процесу курсантів (слухачів) УПППМ з урахуванням особливостей їх адаптації до служби та індивідуальних психологічних якостей необхідно вирішити системну дидактичну задачу їх взаємозв'язку з цілями і змістом навчання. Основна ж роль у вирішенні даного питання відводиться психологічній службі. Вона, у свою чергу, покликана здійснювати психологічний супровід навчально-виховного процесу в УПППМ та забезпечувати надання різноманітної психологічної допомоги (психодіагностичної, консультаційної, корекційної, просвітницької та ін.) всім учасникам навчально-виховного процесу, забезпечуючи умови, які сприяють розвитку індивідуальності кожного курсанта (слухача), збереженню здоров'я, формуванню готовності до самостійного життя в суспільстві після завершення навчання та до ефективного виконання своїх професійних обов'язків.

Беручи до уваги той факт, що головне завдання училищ професійної підготовки працівників міліції – це якісна підготовка кваліфікованих робітників, то можемо стверджувати, що без знання психологічних закономірностей навчання і виховання неможливо здійснювати ефективну професійну підготовку курсантів (слухачів) училищ професійної підготовки працівників міліції.

Список використаних джерел

1. Буланова-Топоркова М.В. Педагогика и психология высшей школы : [учебн. пособие] / М.В. Буланова-Топоркова. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 544 с.

2. Гура О.І. Педагогіка вищої школи: вступ до спеціальності : [навч. посібник] / О.І. Гура. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.
3. Закон України від 17 січня 2002 р. “Про вищу освіту” // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002. – № 20. – ст.134.
4. Ірхіна С.М. Психологічні засади відбору до училищ професійної підготовки працівників міліції : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 “Юридична психологія” / С.М. Ірхіна. – Київ, 2009. – 16 с.
5. Наказ МВС України від 28.07.2004 р. “Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України”, 2004. – № 842.
6. Професіографічна характеристика основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України : [довідковий посібник] / М.І.Ануфрієв, Ю.Б.Ірхін, М.Н.Курко, Т.В.Нещерет, С.В.Омельченко, В.В.Синявський, О.В.Шаповалов. – Київ : НАВС, 2003. – 76 с.

In given article theoretical questions of psychological support of teaching and educational process of schools of vocational training of workers of militia are opened and the analysis of already existing systems of psychological support of educational process in general is carried out.

Key words: psychological support, educational process, school training police cadets (students).

Отримано: 25.02.2012 р.

УДК 159.947.5: 796.853.26-053.67

К.С.Осика

ДИНАМІКА МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ ЮНАКІВ-КАРАТИСТІВ

У статті розглянуто динаміку мотивації досягнення юнаків-каратистів. Представлено рівні прояву мотивації досягнення спортсменів в змагальному процесі контрольних і експериментальних груп, співвідношення рівнів мотивації досягнення на початку і після закінчення формувального експерименту.